

Wandelroute door Rotterdam

Voor 1957 stond op deze plaats het kopstation Rotterdam Delftsche Poort, afgekort DP, als eindpunt van de lijn Amsterdam-Rotterdam. Tijdens het bombardement van 14 mei 1940 raakte het station beschadigd, maar kon na herstelwerkzaamheden weer in gebruik genomen worden. De treinen bleven rijden tot de Spoorwegstaking die in september 1944 begon en tot het einde van de oorlog in mei 1945 zou duren. Aan de spoorwegen en haar medewerkers zijn na de oorlog verwijten gemaakt, dat zij lang hebben meegewerkt aan transporten van Joden naar vernietigingskampen en troepentransporten. De NS directie had na de oorlog als verweer, dat een staking ook de voedselvoorziening voor de eigen bevolking zou treffen en dat de veiligheid van de ruim 30.000 medewerkers bedreigd zou zijn als niet iedereen mee zou doen. Uiteindelijk deed de directie de oproep tot staking, deze oproep werd ook gevolgd. Veel stakers moesten onderduiken. De regering deed haar oproep in de veronderstelling dat de slag bij Arnhem een succes zou worden en de bezetting snel ten einde zou zijn. Dat bleek niet zo te zijn. De spoorwegstaking heeft de voedselschaarste in de winter van 1944-45 versterkt. Troepentransporten werden voortgezet met Duits spoorwegpersoneel.

We lopen naar rechts richting Groothandelsgebouw en vervolgens links om het gebouw het Weena op.

Aan het **Groothandelsgebouw** is van 1948 tot 1952 gebouwd. Het moest het, door het bombardement van 1940 ontstane, tekort aan bedrijfsruimte opvullen.. Het gebouw staat op de locatie waar in 1940 nog de oude Diergaarde stond. In 1939 was al begonnen met de aanleg van een nieuwe diergaarde bij de wijk Blijdorp aan de andere kant van het

spoor. Tijdens het bombardement was de oude **Diergaarde** nog in gebruik. Al voor het grote bombardement van 14 mei 1940 liep de Diergaarde op 12 mei een aantal voltreffers op door bommen, die voor het station DP waren bedoeld. Hierbij kwam een aantal dieren om en een aantal ontsnapte. Na de capitulatie van Nederland op 15 mei 1940 is de dierentuin vervroegd verhuisd naar de nieuwe locatie in Blijdorp, die op dat moment nog in aanbouw was.

We lopen het Weena uit, steken bij de stoplichten de Henegouwerlaan over en wandelen verder over de Beukelsdijk.

Op nr. 91 zit het City College, voorheen het Franciscus college, een **Rooms-Katholieke HBS**. Hier was tijdens bezettingsjaren het Rotterdamse hoofdkwartier van de **Ordnungspolizei** gevestigd. Deze werd vanwege de groene uniformen ook wel de Grüne Polizei genoemd. Bruijnstraat in het westen van de stad was

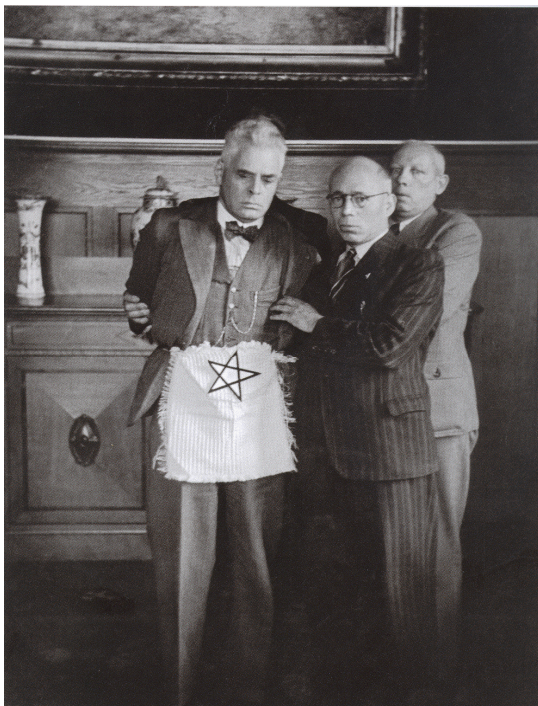

de

In de

een

slaapverblijf voor de manschappen. De Ordnungspolizei was in 1936 in Duitsland gevormd. De Orpos deden de ordehandhaving op straat, terwijl de Sicherheitspolizei, de Sipo's, zich op tegenstanders van de politieke orde richtte. In Rotterdam was de Ordnungspolizei door haar beperkte omvang niet in staat zelf de dagelijkse orde op straat te handhaven. Dat werd overgelaten aan de Rotterdamse Gemeentepolitie. De Ordnungspolizei werd met name ingezet bij het uitvoeren van razzia's, bewaken van jodentransporten en het arresteren van verzetslieden.

De wandeling gaat verder over de Beukelsdijk. Na enkele honderden meters komen we bij het G. W. Burgerplein. We slaan het plein rechtsaf in en houden links aan. Op de verste linker hoek...

... op nr. 1 was het Front van Nering en Ambacht gevestigd. Dit was een NSB organisatie voor middenstanders en ambachtslieden. De NSB had meer van dit soort onderorganisaties, die tot taak hadden de samenleving harmonisch op Nationaal-Socialistische wijze te organiseren. Vanaf mei 1941 stond de Zuid-Hollandse afdeling onder leiding van Gerrit van Burink. Van Burink had. Hij bleef onstuimig en werd in juli 1941 door Burgemeester Oud uit de gemeenteraad verwijderd. Als wraak drong hij op 24 juli 1941 met een groep medestanders de Burgemeesterskamer binnen, molesteerde de burgemeester en liet zich met hem fotograferen, waarbij Oud een geïmproviseerde vrijmetselaarschort werd voorgehouden. Voor Oud

was dit de aanleiding om af te treden. De Duitsers waren niet te spreken over Van Burink's acties. Later werd Van Burink actief in het marktwezen waarbij hij in 1942 de Sicherheitsdienst wees op Joodse marktlieden, die zonder jodenster handel dreven. Na de oorlog werd hij uiteindelijk tot 6 jaar gevangenisstraf veroordeeld wegens collaboratie. Na zijn straf werkte hij als nachtwaker in Rotterdam.

We lopen terug. Op het smalle deel van het plein aan de linkerkant...

Op de nr. 16 staat de voormalige woning van J. van Stolk. In deze woning was een tijdlang het hoofdkwartier van de Operatie Centrum van de Raad van Verzet gevestigd. In deze beweging speelde Ed. Hoogeweegen, directeur van de jeneverdistilleerderij Hulstkamp op het Noordereiland een belangrijke rol. Omdat de familie Stolk in het huis de prentenverzameling "Atlas van Stolk" bewaarde was het makkelijk om geheime documenten te verstoppen tussen de historische prenten en kaarten. De Duitsers hadden de verzameling zelfs een beschermde status toegekend. Na de oorlog is de verzameling opgenomen in het Historisch Museum Rotterdam.

We slaan de Beukelsdijk rechtsaf in en slaan vervolgens de eerste straat linksaf in, de Frans van Borselenstraat. Vervolgens rechts de Beatrijsstraat in. We steken de Graaf Florisstraat over,

In de Beatrijsstraat werd op 4 mei 1942 een aanslag gepleegd op J. Breugem, dicht bij diens woning. Breugem was chef van **Groep 10**. Dit was een onderdeel van de politie dat direct onder de door de Duitsers aangesteld hoofdcommisaris Boelstra viel. Groep 10 was na een paar reorganisaties voortgekomen uit de Politieke Inlichtingendienst van de Gemeentepolitie. Groep 10 had als taak om mensen op te sporen en aan te houden, die door de Duitse bezettende instanties (hoofdzakelijk Sicherheitspolizei en SD) gezocht werden. Dit waren o.a. verzetsmensen, personen die hulp boden aan joden en andere onderduikers, mensen die zich tegen de Duitsers hadden uitgelaten, mannen die de Arbeitsdienst ontliepen, mensen die naar de radio luisterden en tal van andere illegale activiteiten. Onder leiding van Breugem werd de groep een brute bende, die meedogenloos achter tegenstanders aanjoeg en geweldadige verhoren afnam. Daarom werden Breugem en zijn ongeveer 30 man sterke organisatie een belangrijk doelwit voor het verzet. Breugem overleefde de aanslag, maar was bijna 8 maanden uit roulatie.

Links op Graaf Florisstraat nr 45 staat de voormalige huishoudschool, nu een bejaardentehuis voor Chinese ouderen. Hier kregen in de hongerwinter van 1945 kinderen, die sterk aan ondervoeding leden een halve liter **bijvoeding** per week. Eind 1944 verslechterde de voedselsituatie in Rotterdam dramatisch.

Door de spoorwegstaking kon voedsel de stad niet meer bereiken. Vervoer over water was door de Duitsers verboden als represaille voor de steun van de bevolking aan de geallieerden. Toen dit transportverbod werd opgeheven waren de vaarwegen, vanwege het extreem koude weer bevroren en was het dus te laat om de steden in het westen te bevoorraden. Dit gold zowel voor voedsel als voor brandstof. Rotterdammers vochten om sintels uit de trambaan en schraapten gamellen van de gaarkeukens leeg. De bomen werden uit de straten geroid en toen dat op was begon men aan de houten deuren in huis. Rotterdammers trokken er met karren op uit naar het platteland om voedsel direct bij boeren op te halen. Sommigen gingen zover als de Veluwe. Onderweg liep men het risico beroofd te worden. Door de honger en de

schaarste kwam het maatschappelijk leven tot stilstand, vervuilde de stad en haar inwoners en bladderde de beschaving af. Duizenden Rotterdammers stierven aan de gevolgen van ondervoeding.

We lopen de Witte van Haemstedestraat in. De volgen deze rechts verder tot het Middellandplein. We steken het plein over en lopen de brede Claes de Vrieselaan in. Deze kruist na enkele honderden meters de Schietbaanlaan. We slaan de Schietbaanlaan linksaf in.

Hier stond het Joods Ziekenhuis Megon Hatsedek en het Israëlitisch Oude Liederen Gesticht. Van het ziekenhuis is, naast huis nr 42, de toegangspoort als monument gerestaureerd.

Rotterdam kende sinds de jaren 20 geen echte joodse buurt meer. Die was er wel geweest rond de Ammanstraat, waar nu het Hilton hotel en De Doelen staan. De meeste joden trokken in de loop der jaren naar andere wijken. Met 13.000 joden had Rotterdam de op één na grootste joodse gemeenschap. Er was ook een georganiseerd joods gemeenschapsleven. De hier genoemde

instellingen maakten daar, samen met andere onderwijs en welzijnsinstellingen deel van uit. Vanaf begin 1941 begonnen de Duitse bezetters hun plannen voor de marginalisering en uiteindelijke vernietiging van het Joodse volksdeel ook in Rotterdam uit te voeren. De Joden werden door een reeks van maatregelen uit het openbare leven geïsoleerd: ze verloren hun baan, werd de toegang tot openbare gelegenheden ontzegd, mochten zich niet meer op markten en belangrijke straten als de Coolsingel, Goudsesingel, Binnenweg, Heemraadssingel en Matheneserlaan begeven enz. Medio 1942 begonnen de Duitsers met het afvoeren van joden naar de vernietigingskampen. Tussen juli en oktober 1942 werden ruim 5000 joden op transport gezet naar, wat men "werkkampen" noemde. Na oktober 1942 vonden er geen grootschalige deportaties meer plaats. Op 26 februari 1943 bereikte de vervolging weer een nieuw dieptepunt. Op die dag werden de patiënten van het ziekenhuis en de bewoners van het gesticht door de Ordnungspolizei en Nederlandse SS'ers afgevoerd naar Loods 24 (waarover later meer) op Rotterdam Zuid. Daar werden ze in veewagens gelegd en op transport naar de vernietigingskampen gezet. Het personeel weigerde de patiënten in de steek te laten.

Aan het plein, op de hoek met de Bellevoystraat, zien we op het hoekpand op de gevel een portret van een vrouw. Het stelt de zangpedagoge en logopediste Branco van Dantzig (1870-1942) voor. Zij wordt beschouwd als een van de grondleggers van het Nederlandse spraakonderwijs. Naast haar werk aan scholen voor onderwijzers en leraren van de Toneelschool greep Branco van Dantzig iedere mogelijkheid aan om te pleiten voor beter spreekonderwijs, voor betere hulp aan kinderen en volwassenen met spraakgebreken.

Zij ijverde voor de verbreding en professionalisering van de logopedie. Zij woonde tot 1935 aan de 's Gravendijkwal (pal achter het plein) en hield daar ook praktijk. Na haar pensionering verhuisde zij naar Amsterdam om onderzoek te gaan doen in in het *Laboratorium voor experimentele Fonetiek* van de Universiteit van Amsterdam. In die stad werd ze medio september 1942 opgepakt en gedeporteerd naar Westerbork. Vandaar werd ze op transport gesteld naar Auschwitz waar ze vrijwel onmiddellijk na aankomst is vermoord.

We keren om en lopen terug naar de Claes de Vrieselaan en slaan die linksaf in. Vervolgens slaan we verderop rechtsaf de Robert Fruijnstraat in.

Aan de rechterzijde zien we op nr. 35 een voormalig klooster voor Franciscaner nonnen. Aan de religieuze oorsprong van het gebouw herinnert het Mariabeeld in de timpaan (de driehoek boven in de gevel) van het gebouw. Hier waren in de meidagen van 1940 Nederlandse militairen gelegerd. Op 11 mei 1940 voerde de Luftwaffe, de Duitse luchtmacht, een bombardement uit op deze legering. Daarbij vielen de eerste burgerslachtoffers in Rotterdam ten gevolge van een bombardement.

We lopen de Robert Fruijnstraat uit tot de Heemraadsingel. We slaan rechtsaf. We lopen tot aan de 2e Middellandstraat. We slaan linksaf en meteen rechtsaf.

Op **Heemraadsingel 165** speelde zich op 9 maart 1943 een nogal triest geval van verraad af. Het huis was gevorderd op de Joodsde familie Oostra, die was gevlucht en stond permanent ter beschikking van de Sicherheitsdienst. Op die dag leidde de beruchte collaborateur, dubbelspion en provocateur Anton van der Waals leden van een Delftse studentenverzetsgroep in een door hem opgezette val. Van der Waals was geïnfiltrerd in het verzet en verleide de studentengroep onder leiding van de 23-jarige Willem Pahud de Mortange om naar dit adres te komen voor de levering van wapens. De groep had al eerder aanslagen gepleegd op spoorweginstallaties. In de woning hadden zich echter tiental leden van een Festnahmekommando van de Sicherheitsdienst (SD) verscholen die de nietsvermoedende studenten gevangennamen. De studenten zijn uiteindelijk geëxecuteerd.

Van der Waals was een zogeheten **V-mann** of Vertrauensmann (er waren ook V-Frauen), die in opdracht van de Sicherheitsdienst infiltrerde in verzetsgroepen, om die dan op een gegeven moment aan de SD te verraden. Hij was hier zeer goed in, maar na de oorlog werd hij alsnog vervolgd en uiteindelijk op 26 januari 1950 werd hij geëxecuteerd.

We lopen terug, steken de 2e Middellandstraat weer over en volgen de Heemraadsingel aan de rechterzijde

Op **nr. 217** was vanaf november 1944 de Aussenstelle van de **Sicherheitsdienst** gevestigd. De Sicherheitsdienst was in Nazi-Duitsland de inlichtingendienst die informatie verzamelde over tegenstanders van het regime. De **Sicherheitspolizei** (Sipo), die hier ook gevestigd was, voerde de arrestaties uit. Ook in de bezette gebieden als Nederland, had de onder Richard Heydrich ressorterende dienst een organisatie. In Nederland stond de

organisatie onder leiding van de Höhere SS und Polizeiführer H.A. Rauter. Het hoofdkwartier, Die *Zentrale* was in Den Haag. In Rotterdam was een *Aussenstelle* gevestigd, die van oktober 1942 tot april 1945 door de fanatieke H.J. Wölk werd geleid. De SD en Sipo

hielden zich bezig met het bestrijden van de brede groep tegenstanders zoals verzetsgroepen, spionnen, communisten, religieuze groepen, joden, homo's, zigeuners, vrijmetselaars en koningsgezinden. De SD bracht het verzet grote schade toe door bijvoorbeeld, op basis van via zogenoemde *V-männer* (undercover agenten, door het verzet "loenenaars" genoemd) verzamelde inlichtingen, verzetsmensen te arresteren, te martelen en uit te horen en vervolgens te executeren. In oktober 1944 drong het verzet, na een reeks van arrestaties, er bij de geallieerden op aan om de *Aussenstellen* in Amsterdam en Rotterdam te vernietigen. De *Royal Airforce* was huiverig, omdat de SD vestigingen in woonwijken lagen en gebleken was dat bombarderen in die tijd zeker geen precisiewerk was. De Nederlandse regering in ballingschap drong echter aan en op 26 november werd het Amsterdamse kantoor gebombardeerd. Daarbij vielen 54 dodelijke slachtoffers in de omgeving en slechts 4 SD'ers.

Het gebouw werd slechts half verwoest. Na lang wikken en wegen gaf de regering toch toestemming voor een aanval op het Rotterdamse kantoor, dat zich toen aan de overzijde van de singel op nr 226, op de hoek met de Mathenesserlaan bevond (zie foto). Ook dit bombardement was geen groot succes. Op 29 november werd de aanval uitgevoerd. Het gebouw werd niet geraakt, maar door de luchtdruk wel beschadigd.

11 gevangenen konden ontsnappen. In de omgeving vielen 23 doden. Het archief bleef intact en de SD verhuisde naar dit adres op nr 217.

Een paar deuren verderop...

Op nr 237 was vanaf 28 juni 1941 het districtskantoor van de **NSB** gevestigd. Op die dag werd het door de nationale leider Anton Mussert zelf feestelijk geopend met een defilé van de WA, de weerafdeling van de NSB, een soort ordedienst. Voor de Duitse inval had de NSB in Rotterdam ruim 2500 leden, wat relatief meer was dan het landelijke beeld. Na de bezetting steeg het ledental naar ruim 4700, waar landelijk de aanhang verdrievoudigde. De relatief geringe toename van het ledental heeft waarschijnlijk te maken met het sterk anti-Duitse gevoel in de stad ten gevolge

van de verwoesting van de Rotterdamse binnenstad op 14 mei 1940 tijdens het grote bombardement. Vanaf medio 1940 was de NSB duidelijk zichtbaar op straat met verkopers van de partijkrant *Volk en Vaderland*, beschermd door de zwartgeüniformeerde WA'ers.

Hoewel de NSB niet zonder meer door de Duitsers het bestuur kreeg overgedragen, werden wel steeds meer NSB'ers op sleutelposities benoemd. Zeker na de benoeming van een NSB'er tot burgemeester in 1941.

Op 8 mei 1945, 3 dagen na de ondertekening van de Duitse capitulatie, trokken **Canadese troepen** Rotterdam binnen. In de tijd, die verstreek tussen de capitulatie en de intocht der Canadezen, hadden verzetsmensen van de Binnenlandse Strijdkrachten, die onder bevel stonden van Prins Bernhard, de orde - met vallen en opstaan - hersteld en gehandhaafd. De Canadezen sloegen hun bivak op diverse plaatsen in de stad op, waaronder de Heemraadsingel. Zij trokken daar veel belangstelling. 21 juni, na ruim zes weken vertrokken de bevrijders weer.

We lopen door tot de Mathenesserlaan en slaan linksaf de Heemraadsbrug over. Aan de overzijde van de singel slaan we rechtsaf. We lopen tot de Nieuwe Binnenweg en slaan links af.

Aan de rechterzijde op nr 326, waar nu het Evangelisch centrum Europoort zit was de bioscoop **Capitol Theater** gevestigd. Op 1 oktober 1943 werd hier de eerste grote razzia gehouden. Door de tegenslagen aan het oostfront moest Duitsland steeds

meer mannen in actieve krijgsdienst oproepen en naar het front sturen. Hierdoor kwam de productie in de industrie en de landbouw in Duitsland in gevaar. Om deze leemte in de arbeidsmarkt te vullen werden in bezette gebieden arbeidskrachten geworven. Aanvankelijk op vrijwillige basis, maar dat leverde weinig op. Toen de nood hoger werd volgde er gedwongen tewerkstelling. Eerst door zogenaamde uitkamacaties van bedrijven, waarbij niet-absoluut noodzakelijke werknemers moesten worden aangewezen voor uitzending. Ook deze acties, die liepen van april 1942 tot april 1943, werden gesaboteerd door de bedrijven en hadden weinig succes. Vanaf mei 1943 gingen de Duitsers over tot het oproepen van jaarklassen van mannen tussen 19 en 40 jaar. Dit werd de Arbeitsinsatz genoemd. Op de bewuste oktoberavond werd het theater afgegrendeld en drong de Ordnungspolizei, ondersteund door de Nederlandse politie het theater binnen en werd gericht gezocht naar mannen die de Arbeitseinsatz hadden ontdoken of die ongeoorloofd te vroeg naar huis waren gegaan. Nederlandse militairen waren in 1942 opgeroepen om opnieuw in krijgsgevangenschap te gaan. Ook op hen werd gejaagd net als op joden en de zogenaamde "Plutocratenzoontjes". Dit waren zonen van welgestelde Rotterdammers die met Arbeitseinsatz moesten boeten voor de aanslag door het verzet op de oud-stafchef van het Nederlandse leger Seyfardt, die door Mussert tot gemachtigde voor het Vrijwilligerslegioen was benoemd, dat met de Duitsers aan het Oostfront streed.

We lopen door tot de Claes de Vrieselaan en slaan linksaf. Vervolgens slaan we de tweede straat rechtsaf, de Mathenesserlaan in. Wij volgen die tot voorbij de stoplichten op het kruispunt met de 's Gravendijkwal.

Even verderop aan de rechterhand op **nr. 208** staat het gebouw van het Riagg Rijnmond. Hier stond in 1943 nog het **Joodse weeshuis Ezrath Jethoniem**. Op 26 februari 1943, tegelijkertijd met de ontruimingsactie op het Joodse ziekenhuis, werd ook het weeshuis ontruimd en werden de wezen op transport gesteld naar de vernietigingskampen in Polen. Een plaquette aan de gevel herinnert hieraan.

We vervolgen onze wandeling over de Mathenesserlaan. Wij kruisen de Nieuwe Binnenweg en later bij de stoplichten ook de Rochussenstraat. Voorbij de stoplichten gaan net voorbij het Nederlands Architectuurinstituut linksaf het Museumpark in.

We lopen nu in het voormalige Land van Hoboken. Dit gebied was tot 1924 privé eigendom van de redersfamilie Van Hoboken. Het was een stuk platteland midden in de stad. Pas in 1924 werd het door de familie aan de gemeente verkocht. Tijdens het Duitse bombardement van 14 mei 1940 namen inwoners van de binnenstad hier hun toevlucht om aan de vlammen te ontkomen.

Rechts zien we het museum **Boijmans van Beuningen**. Het museum, dat sinds 1935 in dit voor dit doel gebouwde gebouw was gevestigd, kwam de oorlog ongeschonden door. In die tijd was Dirk Hannema directeur van het museum. Hij was in 1921 op 26 jarige leeftijd

benoemd tot directeur van het museum, dat onder zijn leiding zou uitgroeien tot een kunstverzameling van nationaal en zelfs internationaal belang. Particulieren en bedrijfsleven wist hij te overtuigen van het belang van het museum voor de cultuur van Rotterdam. Met name de 'havenbaronnen' W. van der Vorm en D.G. van Beuningen stimuleert hij schenkingen en bruiklenen te doen in ruil voor adviezen bij de opbouw van hun privé-verzamelingen. Tijdens de oorlog staat Hannema sympathiek tegenover de nieuwe Duitse orde en gaat op in de door de Duitsers georganiseerde cultuurinstellingen. Hij wordt bestuurslid van de Nederlandsche Cultuurkring, die op instigatie van Reichsbeauftragter Seys-Inquart, de hoogste Duitse bestuurder in Nederland, was opgericht. Ook liet hij zich in 1943 door NSB-leider Mussert benoemen tot Gemachtigde voor het museumwezen in Nederland. Hij zei later op deze wijze het cultuurgoed voor Nederland te willen behouden. Hij werd echter na de bevrijding in 1945 vanwege deze bestuursfuncties gearresteerd en gevangengezet in Hoek van Holland. Later wordt hij vrijgesteld van vervolging, maar zijn baan als directeur van het museum is hij kwijt.

Vanaf hier kunt u via Eendrachtplein u weg terug te vinden naar het centraal station, het beginpunt van deze tocht door de stad.